

Deelnemers discussiëren in groepen over het rabattenbos.

foto Jim van Laar

Rabattenbos met naald- en loofboomsoorten

foto Robert van Iersel

Rabattenbossen in de Graafschap – verleden, heden en toekomst

Verlag van een themamiddag met lezingen en een excursie

Op 8 oktober jongstleden vond een door de Commissie Bosgeschiedenis georganiseerde themamiddag plaats op Landgoed Kranengoor te Laren (Gld). Dit bijzondere bosgebied was enkele eeuwen onderdeel van het grote Landgoed Verwolde. Sinds 2009 behoort het 90 hectare grote gebied toe aan de Stichting Anitya Foundation. De 35 deelnemers tijdens deze middag - bosbeheerders, in geschiedenis geïnteresseerden en bosliefhebbers - waren eindelijk weer eens in de gelegenheid elkaar te ontmoeten en dat op een wel heel fraaie locatie.

De naam Kranengoor - goor betekent nat gebied – verwijst naar de ontginningsgeschiedenis van moeras(bos) en natte heide. De aanwezigheid van nog puntgave rabatten uit verschillende vroege aanlegperiodes maakt het Kranengoor bijzonder.

> Rabattenbos, vroeger en nu

Na een openingswoord van commissievoorzitter Jochem Borgesius belichtte Adri Mulder de rabatten vanuit een historisch perspectief. De basis voor zijn verhaal was het onderzoeksrapport 'Van

Dijken en Sloten', geschreven ter afronding van zijn master Landschapsgeschiedenis aan de RUG. Rabatten zijn op oude kaarten uit het begin van de achttiende eeuw al zichtbaar, maar worden in de geschriften nergens als zodanig benoemd. De gebruikelijke term in die tijd was 'dijken' voor de ophoging en 'sloten' voor de ontgraving. Adri ontdekte de term 'rabatten' voor het eerst in een kasboek uit 1878, als aanduiding van het grondlichaam tussen twee sloten of in zijn woorden: 'langwerpige verhoogde bedden geflankeerd door greppels of sloten en begroeid met houtige gewassen'.

Een rabattencomplex bestaat uit diverse rabateenheden, die elk weer worden gevormd door de dijken en sloten met een 'trekker' voor de afwatering. Een trekker is een water afvoerende sloot die aansluiting vindt op een nabijgelegen beek of gegraven watergang. De aanleg van een rabateenheid vond plaats in de wintermaanden. De plaggen werden gebruikt in de lagenopbouw van de dijk ter versteviging. Deed men dit niet dan zakte de rabat uit. Op de rabat zelf konden daarna de looien (eikenstekken) worden geplant om tot hakhout uit te groeien.

In de Graafschap zijn rabatten veelal aangelegd voor de teelt van eikenhakhout, waarbij de eek (run of looistof uit het eikenschors) werd gebruikt voor het looien van huiden. Vooral de grootgrondbezitters en markenorganisaties paktten de ontginning van de natte gronden en elzenbroekbossen al vroeg op. Voor Kranengoor laat de oudste

manuscriptkaart (1710) de eerste rabattenstructuren en toepassing van looien al duidelijk zien. Deze kaart toont daarmee vermoedelijk de oudste bewezen rabatten in Nederland.

Rabattenbos 2.0

Biologiestudent Jeroen van de Kerkhof, namens ons mee naar de toekomst. In zijn presentatie 'Rabattenbos 2.0' gaf Jeroen een toelichting op een ontwerpproject, waarin hij afgelopen jaar met medestudenten de mogelijkheden voor een multifunctioneel boslandschap in de westelijke IJsselvallei onderzocht. Als oplossing voor de huidige problematiek van de snelle afwatering en verdroging, alsmede de sterke habitatfragmentatie en om extra waterretentie mogelijk te maken, stellen de studenten voor om een mozaïek van bostypen te creëren. In de door hen onderscheiden bostypen voedselbos, agroforestry, rabatbos en toekbos komen functies en verdienmodellen voor, zoals: ecologisch herstel, behoud van historisch landschap en inkomsten uit hout, niet-hout bosproducten en toerisme. De innovatieve toekbossen zouden dan met name in het Gelders Natuurnetwerk moeten komen. Vooral het rabatbos en toekbos met elementen van een traditioneel rabattenbos met langgerekte waterhoudende laagten pasten bij het thema van de dag.

De Stichting en het bosbeheer

Jan Schoemaker, beheerder van Landgoed Kranengoor en bestuurder van de stichting, gaf

vervolgens een korte introductie op de beheerfilosofie voor het eigendom. Sinds 2009 beheert de Stichting Anitya Foundation het landgoed met speciale aandacht en passie voor de cultuurhistorie, de ecologie, het landschap en de waterhuishouding. De stichting opereert vanuit een brede visie op natuurbeheer: veiligstelling van de bijzondere waarden door beheer met kennis en ondersteuning van deskundigen en in dialoog met de gemeenschap. In de afgelopen jaren zijn er diverse onderzoeken geweest naar de hydrologische situatie om vernatting mogelijk te maken. Vervolgens benoemde George Borgman - adviseur bosbeheer - kort de bosbouwkundige ontwikkelingen op het landgoed. Kleinschaligheid in de houtoogst, boomgericht bosbeheer, behoud van markante bomen en de inzet van vrijwilligers kenmerken de wijze van herstel waarin de cultuurhistorische samenhang van de rabattenbossen, bosweiden en afwateringsloten wordt uitgevoerd. Maar ook klimaatslimme oplossingen hebben de aandacht. Het toekbos komt er aan gaf George de deelnemers mee.

Samen het rabattenbos in

Na deze inleidingen gingen de deelnemers op pad naar het Kranengoor. Op de markantste punten in het bos werd een toelichting gegeven. Eén van de punten betrof een kapvlakte van fijnspar. Hier is een klimaatbestendig bosperceel aangeplant met plantpluggen van diverse soorten, waaronder amberboom, elsbes en honingboom. Omdat het takhout op rillen is gelegd ontstaat de komende jaren een tweede verjonging met inheemse soorten. Het idee is dat binnen de *enclosure* de komende decennia weer een gevarieerd bos ontstaat, waarbij de rol en ontwikkeling van de nieuwe boomsoorten goed worden gedocumenteerd. Bij de eerste rabatten op de hogere delen viel al meteen op dat deze begin oktober nog droogstonden.

In het nattere deel van het landgoed waren de sloten al voorzien van een geringe laag water. In

de wintermaanden vullen deze zich verder en gaan afwateren via de 'trekkers' op de omliggende beken. Een brede groene trekker viel op. De omliggende rabateenheden verschillen qua breedte van de dijken en aanwezige boomsoorten. Het voormalige eikenhakhout is gedeeltelijk nog aanwezig, maar ook veelal vervangen door naaldbomen. De excursie hield halt bij een markant punt waar de rabatten nog helemaal intact waren. Het beheerdilemma (wat wel of niet verwijderen) gaf aanleiding tot een geanimeerde discussie over de keuzes en de inzet van vrijwilligers in plaats van machines.

Om de resultaten van een proefsleufonderzoek goed te duiden, was een spandoek met een foto van de dwarsprofiel opgehangen in het bos om te kunnen leren over de opbouw van de dijk. In de groep omstanders ontstond al snel een uitbundige interactie over het bodemprofiel en hoe de dijken zijn aangelegd.

Een ander markante punt betrof een bosweide. Op Kranengoor liggen diverse cultuurhistorische weides omzoomd door een vrij open bosmantel. Deze unieke locaties, waar ecologie en cultuurhistorie samenkomen, worden door een kleinschalig bosrandenbeheer en inzet van pachtboeren in stand gehouden. Dit draagt bij aan het cultuurhistorisch karakter van Kranengoor. Op het laatste excursiepoint lichtte Jan het belang van hydrologisch onderzoek toe. Om Kranengoor weer te vernatten zijn acht uitgaande watergangen gedempt. Hiermee stijgt de grondwaterstand en worden de rabatten weer watervoerend. Dat versterkt de veerkracht van het bos bij toekomstige droogte.

Na deze boeiende excursie werd de middag afgesloten met een borrel. Alles bij elkaar was het een memorabele middag. Voor het eeuwenoude rabattenbos op Kranengoor, zo bleek, ligt een goede toekomst in het verschiet.<

Jim van Laar en Robert van Iersel, Commissie Bosgeschiedenis

Het toekbosmodel; bovenaanzicht (Uit: A Multifunctional Landscape for the Future, Leafix 2021)

COLOFON

Jaargang 18 Nummer 179 november 2021

Vakblad Natuur Bos Landschap verschijnt 10 x per jaar (niet in juli en augustus)

Redactie

Anne Reichgeit (hoofdredactie), Geert van Duinhoven (eindredactie), Erwin Al, Ido Borkent, Chantal van Dam, Gijs Gerrits, Bart de Haan, Jeroen van der Horst, Fabrice Ottburg, Edwin Raap, Pieter Schmidt, Martijn van Wijk.

Vaste bijdrage

Marjel Neefjes (Stelling),
Fred Kistenkas (Juridica)

Lay-out

Aukje Gorter, aukjegorter.nl

Beeldredactie

Aukje Gorter en Fabrice Ottburg

Cover

Foto Ron Beenen

Redactieadres

Gerrit Zegelaarstraat 1, 6709 TA Wageningen
redactie@vakbladnbl.nl 0317-465544

Abonnementenadministratie

Postbus 618, 6700 AP Wageningen
administratie@vakbladnbl.nl
www.vakbladnbl.nl
0317 466 439

Advertenties

Maria Litjens 0317-465544
adverteren@vakbladnbl.nl
U adverteert al vanaf €158,-

Druk: Senefelder Misset, Doetinchem

Dit is een uitgave van de Stichting Vakblad Natuur Bos Landschap. In het stichtingsbestuur zijn vertegenwoordigd de KNBV, natuurbeheerorganisaties en landschappenNL.

Bestuursleden:

Harrie Hekhuis (voorzitter), Hans Gierveld (penningmeester), Sascha van Breukelen, Michiel vd Weide, Vera Dalm en Paul van der Donk

© Overname van artikelen is toegestaan mits met bronvermelding.

Dit blad is gedrukt op FSC®-gecertificeerd papier.